

روشهای آموزش خوشنویسی حروف فارسی به دانش آموزان مقطع ابتدایی

صغری مسعودی^۱، حمیده ریسی^۲، نسیم دادخدایی^۳، مرضیه ریسی^۴

چکیده

خط و خوشنویسی از جمله هنرهای سنتی ایرانیان است که از دیرباز در این سرزمین وجود داشته و هر بیننده ای را مجذوب زیبایی خود می کند. اما زیبایی و جنبه تزئینی خط تنها یک بعد این هنر است و بعد دیگر آن خوش خطی و خوانایی است که لازمه جامعه است. متأسفانه امروزه در بین جوانان و نوجوانان ما، کمتر افراد خوش خط دیده می شوند و بدخطی یکی از معضلاتی است که در مدارس ما و در بین دانش آموزان وجود دارد و حتی گاهی معلمان را نیز برای تصحیح برگه های امتحان دانش آموزان دچار مشکل می کند. این در حالی است که در گذشته توجه به خط و خوانایی و زیبایی آن از موارد آموزشی مهم بوده است که امروزه در بین برنامه های مختلف مدارس به دست فراموشی سپرده شده است. در حالی که آموزش و پرورش، مدارس و معلمان می توانند نقش اساسی و مهمی را در تعلیم این هنر به دانش آموزان ایفا کرده و مانع ایجاد معضلی به نام بدخطی - که می تواند در آینده ای نه چندان دور جامعه را با مشکل رو به رو سازد - شوند. اما از سوی دیگر، برنامه های آموزشی فشرده، انواع کلاس های فوق برنامه، سرگرم شدن کودکان به کامپیوتر و ... چنان وقت بچه ها را به خود مشغول کرده که دیگر جایی برای آموزش خط و خوشنویسی باقی نمانده است. بنابر اهمیت مساله، پژوهش حاضر به نحوه آموزش خوشنویسی حروف فارسی به دانش آموزان مقطع ابتدایی پرداخته است. نوع تحقیق به کار رفته در این پژوهش، توصیفی - تحلیلی است. مطالب و نوشته های این پژوهش از اطلاعات کتب جامع و مرجع، سایتها، مقالات و روزنامه ها به روش کتابخانه ای، گردآوری و جمع شده است. یافته های تحقیق، حاکی از آن است که اجرای روش های نقطه گذاری استاندارد، استفاده از روش پر رنگ کردن کلمات، روش استفاده از ترسیم جدول، تکمیل کردن نقطه چینهای حروف و کلمات، کپی کردن از الگوهای مناسب، درست کردن کلیشه و شابلون حروف و تقلید کردن، برای دانش آموزان مقطع ابتدایی موثر و مناسب می باشد.

واژگان کلیدی: هنر، خوشنویسی، حروف، فارسی، پایه ابتدایی

مقدمه

همه باغستان های با سخاوت، شهادت می دهند که انسان از آن زمان که بر آن شد تا حدیث رمزآمیز دل را به جاودانگی بر جریده عالم بنویسد و با پیچ و تاب ناز، آن را باز تلاوت کند، خط را برگزید. ظهور خط، بزرگ ترین اتفاقی است که در سپیده دم تاریخ به دست انسان صورت گرفت، چرا که اگر خط پدید نمی آمد و نگارش انجام نمی گرفت، میراث علمی پیشینیان حفظ نمی شد، فروغ اندیشه های گذشتگان به آیندگان نمی رسید و قافله تمدن بشری به جانب قله های کمال راه نمی سپرد. حکمت و دانش بشری بسان صیدی است گریز پا که به فرموده رسول اکرم (ص) «اگر با نوشتن به آن بندی استوار زده نشود از خاطر می گریزد». در آیین اسلام به حسن خط توجه زیادی شده است، چنانچه این معنی از تأویل حدیث شریف نبوی بر می آید که فرمود: «هر کس بسم الله الرحمن الرحیم را به خطی نیکو بنگارد بدون حساب به بهشت می رود». پیامبر اکرم (ص) خود در

^۱ کارشناسی علوم تربیتی، آموزگار پایه ششم دبستان دخترانه امید ایران

^۲ کارشناسی زیست شناسی، آموزگار پایه چهارم دبستان پسرانه ۱۳ آبان

^۳ کارشناسی علوم تربیتی، آموزگار پایه پنجم دبستان پسرانه پایاهور

^۴ کارشناسی آموزش ابتدایی، آموزگار پایه اول دبستان دخترانه شهید گرجی زاده

آموختن خط و کتابت به مسلمانان اهتمام و علاقه بسیاری داشت، چنان چه گفته اند در جنگ بدر آزاد ساختن اسیران دشمن مشروط به آن دانست که آن ها خط و کتابت را به مسلمانان بیاموزند. خوشنویسی و زیبانویسی دارای نوعی آمیختگی با حیات فردی و اجتماعی هر انسان است. این امر در جامعه ما که دارای سنت دیرپای فرهنگی در زمینه هنر خط می باشد، دارای ارزش و اعتبار مضاعف است. رشد و شکوفایی هر جامعه ای بستگی به وجود ارتباط مناسب و قابل درک بین افراد می باشد. ارتباط بین افراد نیز از چهار طریق: گفتن، شنیدن، نوشتن و خواندن صورت می گیرد. دانش آموزان بیشترین مشکلی را که در این چهار زمینه دارند، در مورد نوشتن است. این مشکل هم در انشای کلمات وجود دارد و هم در املا کلمات.

بیان مسأله

به مجموعه علایم قراردادی که به شکل حروف الفبا برای انتقال مفاهیم و افکار بین انسان ها به کار می رود، خط می گویند. زمانی که احساس آدمی در جهت زیباتر نوشتن خط دخالت می کند و معیارهای زیبایی و هنر به آن آمیخته شود، هنر خوشنویسی به وجود می آید (حاجی آفاجانی، ۱۳۷۴). خوشنویسی، زیبانگاری حروف و کلمات است براساس اصول و قواعدی مشخص و معین (رشوند، ۱۳۹۲). خوشنویسی به عنوان یکی از اصیل ترین هنرهای سنتی ایرانی، جایگاه ویژه ای در میان مواد تعلیمی به دانش آموزان پایه های مختلف داشته است. این هنر علاوه بر تقویت هماهنگی چشم و دست، موجب تقویت عضلات ظریف انگشتان دست نیز می شود. همچنین در بعد نگرشی و اخلاقی، یکی از بهترین واسطه های انتقال مفاهیم اخلاقی و تربیتی به دانش آموز و هنرجو می باشد. اما متأسفانه امروزه تعلیم این هنر اصیل و مهم در مدارس، رفته رفته به فراموشی سپرده می شود. به طوری که در اغلب مدارس، در زنگ هنر به جای تعلیم هنر و از جمله خوشنویسی، به دروسی نظیر علوم و ریاضی می پردازند. این جایگزینی نه تنها کمکی به دانش آموزان نمی کند بلکه با حذف یکی از مهمترین مواد تعلیمی در مدارس، دانش آموزان عملاً به سمت اختلالات یادگیری سوق داده می شوند. بدخطی، یکی از معضلات اغلب معلمان خصوصاً در پایه های پایین تر با دانش آموزان است که در دسته بندی اختلالات یادگیری تحت عنوان نارسانویسی از آن یاد شده است. فارغ از اهمیت فرهنگی خوشنویسی در میان دروس مدارس، تعلیم خوشنویسی نقش موثری در ارتباط میان فردی، افزایش مهارت خودکنترلی و صبر، افزایش اعتماد به نفس، افزایش خلاقیت و حس زیبایی شناسی در دانش آموزان دارد (ابوحمزه و همکاران، ۱۳۹۸).

روانشناسان بر این باورند که معلمان نقش بسیار کلیدی در جهت دهی شخصیت کودکان بر عهده دارند. دانش آموزان با الگوبرداری از معلم خود سعی بر تکمیل شخصیتشان دارند. از همین رو می توان معلمان را عضوی تأثیرگذار در بهبود نوشتار دانش آموزان دانست. اگر معلم خط خوشی داشته باشد، کودک را به سمت خوشنویسی ترغیب خواهد نمود. یک معلم وظیفه شناس در قبال وضعیت نابسامان نوشتار دانش آموزان خود حساس خواهد بود و به دنبال راهکارهایی برای بهبود این وضعیت می گردد. بی توجهی معلم به وضعیت نوشتار خود و دانش آموزان تبعات بسیار بدی را به همراه دارد. این کار بی انگیزگی و بی توجهی دانش آموزان را در پی خواهد داشت (سایت خط و قلم). بنابر اهمیت مسأله، پژوهش حاضر در صدد آن است که به نحوه آموزش خوشنویسی حروف فارسی به دانش آموزان ابتدایی بپردازد.

پیشینه تحقیق

نتایج پژوهشها نشان می دهد که بین گروه کودکان عادی و کودکان دارای اختلال نارسانویسی در میانگین نمره های انسجام مرکزی و همچنین در میانگین زمان صرف شده تفاوت معنادار وجود دارد (علیپور و همکاران، ۱۳۹۳). همچنین نتایج پژوهش نشان داد که خطاهای ادراکی در دانش آموزان دارای ناتوانی یادگیری نارسانویسی در مقایسه با دانش آموزان عادی به طور معناداری بیشتر است (نوره درویشعلی و همکاران، ۱۳۹۲). همچنین نتایج حاصل از آزمون های آماری نشان داد که دانش آموزان گروه های نارسانویس و عادی در ویژگی های روان شناختی اضطراب افسردگی، ناسازگاری اجتماعی و کمبود توجه، تفاوت معنی داری دارند و تفاوت بین گروه های نارسانویس و عادی در متغیرهای روان شناختی مربوط به حافظه دیداری، شنیداری و همچنین حساسیت شنیداری معنی دار بود (رضایی و همکاران، ۱۳۸۵). بنابراین تردیدی نیست که باید تعلیم

خوشنویسی در مدارس جدی گرفته شده و از روش های به روز برای تعلیم آن بهره برد (ابوحوزه و همکاران، ۱۳۹۸). چرا که اگر این هنر تعلیم داده شود، نه تنها باعث افتخار معلمان، بلکه باعث پیشرفت تحصیلی و انگیزه یادگیری و غیره می شود. چنان که طبق گفته ناصری (۱۴۰۰)، در مقاله خود تحت عنوان «تاثیر خوشنویسی بر پیشرفت تحصیلی و مهارت اجتماعی دانش آموزان دختر دوره دوم ابتدایی شهر تهران»، هنر خط، هم مانند دیگر دستاوردهای اندیشه بشری توانسته است افکار، احساسات، معلومات و تجربیات گذشتگان را در تاریخ ثبت کند. آموزش خوشنویسی در برخی مدارس از بالندگی و ابعادی متفاوت با آنچه در گذشته تکرار شده در حال ارائه است. پژوهش مذکور با هدف تعیین تاثیر خوشنویسی بر پیشرفت تحصیلی و مهارت اجتماعی دانش آموزان دختر پایه چهارم، پنجم، ششم، دوره دوم ابتدایی، شهر تهران بود. روش تحقیق نیمه آزمایشی بود. جامعه آماری ۳۶۱ نفر از دانش آموز به روش نمونه گیری تصادفی مرحله ای با استفاده از جدول مورگان انتخاب شدند و پرسشنامه مهارت اجتماعی گرشام و الیوت (۱۹۹۹) را دریافت نمودند. سپس به طور تصادفی ساده در دو گروه ۱۸۰ نفری در دو گروه آزمایش و کنترل جایگزین شدند. گروه آزمایش در یک ماه و طی ۴ جلسه ۴۵ دقیقه ای مفید در کلاس خوشنویسی آموزش دیدند، در حالی که گروه کنترل در طی این مدت برنامه روزانه خود را دنبال می کردند و هیچگونه مداخله آموزشی دریافت نکردند. پس از اجرای برنامه آموزشی، مجدداً پرسشنامه بر روی هر دو گروه اجرا گردید. تحلیل داده ها با استفاده از تحلیل کواریانس نشان داد که شرکت در کلاس خوشنویسی بر ارتقای پیشرفت تحصیلی دانش آموزان به طور معناداری موثر بوده است. این نتایج نشان می دهد که خوشنویسی بر مهارت اجتماعی در ابعاد: همکاری، ابراز وجود، خویشن داری و همدلی، تاثیر مثبت و معنا دار داشته است.

همچنین روشی (۱۳۹۷) در تحقیق خود با عنوان «بررسی خوش خطی و بدخطی بر فرایند یاددهی - یادگیری دانش آموزان ابتدایی»، بیان کرد که: هنگامی که معلم با سوالات دست نوشته ی خود از دانش آموزان امتحان می گیرد، پس از توزیع برگه ها، دانش آموزان، از معلم سوال می کنند: این جا چه نوشته شده، این سوال را برایم بخوان و ... و معلم نیز هنگام اصلاح برگه ها، به علت ناتوانی و عاجز ماندن در خواندن دست خط دانش آموزان، روی پاسخ آن ها خط می کشد و به راحتی و آسانی از آن ها می گذرد. چرا باید چنین باشد؟! لذا آموختن و پرداختن معلمان، به خوش خطی و زیبا نویسی خط تحریری ضرورت دارد، با شرکت در کلاس ها و کارگاه ها و حتی کلاس های خصوصی، قواعد رسم الخط تحریری را بیاموزند تا بتوانند دانش آموزان خویش را هدایت و راهنمایی کنند. بدخطی، همچون تیغ دو لبه ای تیز است که هر دو لبه ی تیز آن متوجه دانش آموز است. بدخطی دانش آموز و بدخطی معلم به ضرر دانش آموز تمام می شود. چون طرفین دست خط یکدیگر را نمی دانند و نمی توانند بخوانند لذا سبب تخفیف یا حذف پاسخ و باز خورد مثبت می گردند! با ورود میدانی و مشاهده ی عینی و علنی موضوع زیر نظر قرار گرفت و تاثیر بدخطی و خوش خطی معلم و دانش آموزان در فرایند یاددهی - یادگیری، مطالعه و بررسی شد. نتیجه ی حاصله این شد که تعداد بسیاری از معلمان از این هنر روحانی و قدسی دست شان خالی است و از این نعمت با ارزش و گرانبها، کم بهره یا بی بهره اند! با توجه به تغییر رسم الخط کتاب های فارسی، بدنه ی درس ها از پایه ی اول ابتدایی تا پایه ی نهم (پایان دوره متوسطه اول) یکی از اهداف مولفین، خوش خطی دانش آموزان مد نظر است. شایسته است که معلمان با شرکت در کلاس های ضمن خدمت و کارگاه های آموزشی در زمینه ی خط تحریری مهارت و توانمندی های لازم را کسب نموده تا بتوانند دانش آموزان را در زمینه ی خوش خطی و زیبانویسی یاری برسانند تا فردا جامعه از افرادی توانمند و هنرمند برخوردار باشد. این توانمندی و هنرمندی سبب اعتماد به نفس و خود باوری در دانش آموزان می شود که این نیاز مطلق موفقیت و پیشرفت افراد است.

در گذشته، تعلیم خط و خوشنویسی غالباً متکی به مشق با قلم نی و مرکب بود. این نوع مشاقتی، در زمان خود که امکانات تایپ و ابزار و نوشتاری مانند امروز نبود، پسندیده به نظر می رسید. اما امروزه با افزایش ابزارهای نوشتاری نظیر کامپیوتر و موبایل و ... نوشتن خط به صورت دستی، به فراموشی سپرده شده و از همین رو، بدخطی و ناخوانا نویسی، یکی از مشکلات مبتلا به اغلب مردم است. برخی از معلمان نیز به تصور اینکه با زیاد مشق نوشتن، خط دانش آموز بهتر می شود، دانش آموز را وادار به نوشتن انبوهی از تکالیف شبانه می کرده اند. اما بدیهی است که این روش نیز جز به انزجار متعلم از نوشتن، درس و مدرسه، راه به جای دیگری نمی برد. از سویی امروزه استفاده از روش سنتی تعلیم خط با قلم نی و مرکب در مدارس (خصوصاً در پایه های

پایین تر)، به دلیل دشواری استفاده از قلم و مرکب برای بچه های سنین پایین، ممکن نیست. بنابراین بهترین روش برای بهره مندی از همه ظرفیت های هنر خوشنویسی، تعلیم خط تحریری به دانش آموزان است. خط تحریری، تحت همان قواعد و اصول خوشنویسی سنتی نوشته می شود اما به جای قلم و مرکب، دانش آموز با خودکار یا مداد، به سادگی خوشنویسی می کند (ابوحمره و همکاران، ۱۳۹۸).

روش تحقیق

نوع تحقیق به کار رفته در این پژوهش، توصیفی-تحلیلی است. مطالب و نوشته های این پژوهش از اطلاعات کتب جامع و مرجع، سایتها، مقالات و روزنامه ها به روش کتابخانه ای، گردآوری و جمع شده است.

اهمیت خوشنویسی در دوره ابتدایی

آموزش خوشنویسی در مقاطع مختلف تحصیلی به خصوص در دوره ابتدایی و با روش اصولی از اهمیت ویژه ای برخوردار است زیرا همه افراد جامعه در هر شغل و مقام برای برقراری ارتباط مکاتبه ای و انتقال افکار از طریق نوشته، با خوشنویسی سر و کار دارند. از آن جا که افراد جامعه بیشتر دانسته ها و نحوه ارتباط و عکس العمل های خود را در دوره های مختلف تحصیلی اعم از ابتدایی، راهنمایی، دبیرستان و دانشگاه می آموزند لازم است در هر کدام از این دوره ها، آموزش های گوناگون علمی و عملی مورد نیاز هر فرد و جامعه در آینده پیش بینی شود و با برنامه ریزی اصولی و متناسب به هر دوره آموزش داده شود.

یکی از نیازهای افراد در زندگی روزانه، نوشتن به صورت خوانا و زیباست که باید آموزش آن به صورت جدی و با روش های صحیح، مورد نظر و توجه برنامه ریزان دوره های مختلف تحصیلی قرار گیرد. متأسفانه غفلت و بی توجهی به این مسئله مهم در گذشته سبب بروز عارضه بد خطی در طبقات مختلف مردم شده است و مشاهده می شود که اکثریت افراد ناخوانا و زشت می نویسند. اما بعد از انقلاب اسلامی در ایران آموزش خوشنویسی تا اندازه ای مورد توجه مسئولان و برنامه ریزان وزارت آموزش و پرورش قرار گرفت. با وجود این که تا به حال قدم های ارزنده و مفیدی در این امر برداشته شده است، به دلیل وجود برخی مشکل ها از قبیل کمبود ساعت درسی در مقاطع مختلف تحصیلی، نداشتن معلم کافی و کم آگاهی برخی معلمان برای آموزش این رشته و عدم هماهنگی در برنامه ریزی و اجرای صحیح همچنان مشکلاتی در سر راه آموزش خوشنویسی قرار دارد (حاجی آقاجانی، ۱۳۷۸).

خط نستعلیق

خط نستعلیق یکی از نظامهای هندسی نوشتاری است که از نظر ظاهری دارای ویژگیهای زیبا شناختی عالی بوده و همانند سایر هنرها عناصر بصری مهمی مانند تقارن، توازن تناسب، تعادل، هماهنگی، حرکت، ریتم، دور، سطح و مواردی از این دست در آن مطرح می شود. از آنجا که در شکل گیری مطلوب این خط تلفیقی عناصر بصری منجر به ایجاد فرم و ترکیبی متنوع است، یادگیری آن مستلزم صرف وقت و دقت فراوان است؛ چنان که به طور طبیعی نمی توان از آن به عنوان الگویی فراگیر برای جمعیت دانش آموزی در مقطع ابتدایی بهره برد زیرا پیچیدگیهای این خط به طور عملی از یک سو و نبود نیروی آموزش دهنده از سوی دیگر مانع از تحقق این فرایند مهم می شود، اما خط نستعلیق دارای این ظرفیت است که از آن نظامهای ساده تر نوشتاری استخراج گردد. در واقع روح و باطن این خط دارای قابلیتیهایی است که تاکنون منجر به شکل گیری خطوط دیگری نیز شده است. به عنوان نمونه خط «شکسته نستعلیق» و «نستعلیق تحریری» دو نمونه بارز و آشکار از این کیفیت و انعطاف پذیری محسوب می شوند (تیموری، ۱۳۹۱) که در این مقاله به آموزش نستعلیق تحریری پرداخته می شود.

نستعلیق تحریری

این خط دارای استخوان بندی نستعلیق است؛ به طوری که اصول اساسی مانند کرسی، ترکیب و نسبت در آن مورد توجه قرار می گیرد، اما با این حال در حین نگارش این خط درصدد ایجاد قطعه خوشنویسی هنرمندانه نیستیم. در عین حال به خاطر رعایت اصولی اشاره شده خط نستعلیق تحریری دارای زیبایی خاصی است. به طور اجمال نستعلیق تحریری دارای ویژگیهای زیر است:

– از نظر خوانایی و رسایی در حد مطلوب قرار دارد؛

– ضمن داشتن دور و انعطاف دارای تغییرات ضعف و قوت نبوده و اصل تضاد در آن منتظر نیست؛

– قلم مورد استفاده در این خط دو بعدی نیست؛ به همین دلیل بامداد، خودکار یا خودنویسی می توان آن را نگارش کرد؛

– روانی، سادگی و ویژگی سرعت در نوشتن نستعلیق تحریری موجب می شود که بتوان از آن به عنوان یک نظام هندسی و نوشتاری فراگیر در بین دانش آموزان بهره برد؛

– آموزش و یاددهی این خط در سایه دقت و تمرین قابل دستیابی است؛

– یادگیری نستعلیق تحریری زمینه ها و پایه های لازم برای تعلیم خط نستعلیق را نیز فراهم می سازد؛ زیرا با وجود این پشتوانه بسیاری از پیچیدگیهای خط نستعلیق با تمرین، ساده خواهد شد. به عنوان نمونه مهمترین وجه زیباشناختی خط نستعلیق تحریری ویژگی بصری «دور» است که در واقع نقطه آغازین و عینی در تغییر خط دانش آموز به شمار می آید؛ به این معنی که اگر خط دارای ویژگی «دور» بیشتری باشد، ارزش زیباشناختی آن بالاتر است. با توجه به اهمیت این نکته درباره آن نکات بیشتری ارائه می شود (اقتصاد، ۱۳۹۸).

اهمیت «دور» در خط نستعلیق تحریری

تحقیقات نگارنده حاکی از آن است که اولین تغییرات هنری در خط دانش آموزان از یک تغییر ظاهری آغاز می شود. بدین معنی که حرکت دورانی ابزار نوشتن (مداد، خودنویسی) موجب به وجود آمدن لادور در حروف و کلمات می شود. دور یکی از اصول اساسی در خط است. این ویژگی موجب ایجاد نرمش و ملایمت در حروف شده و بدین سان گامهای اولیه زیبانویسی در خط برداشته می شود.

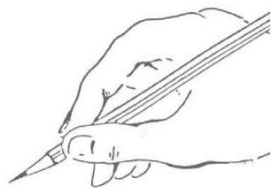
نکته قابل توجه این است که خط نستعلیق تحریری که می تواند مهمترین و مناسب ترین الگوی رایج برای دانش آموزان به حساب آید، به نسبت تقریبی از حرکات دورانی قلم شکل می گیرد و در آن به حرکات مستقیم قلم یعنی «سطح» اختصاص دارد. عنصر «دور» به گونه ای است که در تمام قسمتهای نستعلیق تحریری موج می زند و به همین دلیل توجه به آن و شکل گیری آن در خط دانش آموزان شاخصی برای ارزیابی پیشرفت خط آنها به شمار می رود (اقتصاد، ۱۳۹۸).

ابزار و نکات اصلی در تمرین خط تحریری

ابزار مورد نیاز برای آموزش خط تحریری شامل موارد زیر است:

۱. مداد یا خودنویس، به عنوان مناسبترین وسیله قابل استفاده است. از مداد در پایه های اول تا پنجم می توان استفاده کرد اما استفاده از خودنویسی از پایه سوم تا پنجم مناسب است. استفاده از مدادهای اتود برای آموزش خط مناسب است.
۲. الگوی مناسب از خط تحریری، در این مورد از الگوهای شناخته شده که از کیفیت و عیار مطلوبی برخوردارند می توان استفاده کرد (تیموری، ۱۳۹۱).

نحوه به دست گرفتن ابزار نوشتن

مناسب ترین ابزار نوشتن برای خط تحریری مداد (به غیر از اتود) و خودنویس (به غیر از روان نویس) و همچنین خودکار با سر ساچمه ای همانند خودکار بیک ۱،۶ کریستال می باشد که می بایست به وسیله دو انگشت سبابه و شست گرفته شود و بر انگشت وسط متکی باشد (اقتصاد، ۱۳۹۸).

مشق نظری

مشق نظری از ارکان یادگیری در هر خطی به شمار می آید و مفهوم آن نگاه کردن به حروف و کلمات و به یادسپاری شکل و شمایل آنها و نحوه قرار گرفتنشان در کنار هم است، علاقمند به یادگیری خط تحریری با قوه بینایی خویش فضای وجود در یک خط را می کاود و سیاهی و سفیدی (سواد و بیاض) آن را به دقت در نظر می گیرد. جستجوی نظام های موجود در قطعات و الگوهای خط و فرود و فراز کلمات و نحوه قرارگیری حروف نسبت به هم و حالات مختلف در ترکیب آنها از موضوعات مشق نظری است، باید دقت داشت که هدف اصلی از مشق نظری ورود شکل و هیئت کلمات به ذهن و به یادسپاری آن ها است. در

خصوص زمان به یادسپاری روان شناسان ثابت کرده اند که زمان به یادسپاری برای بیشتر شکل های به یادسپاری باید کوتاه باشد و توزیع به یادسپاری تا حد ممکن در مدت درازتری انجام گیرد (اقتصاد، ۱۳۹۸).

مشق قلمی (عملی)

مشق قلمی، جزئی مهم از فرایند یادگیری در خط است، که در اصل به تصویر کشیدن یافته ها و اندوخته های ذهنی حاصل از مشق نظری است. مشق قلمی می بایست در ادامه مشق نظری بدون وقفه انجام گیرد تا یادگیری ثمر بخش باشد. در روان شناسی این فرایند را به عنوان (بازسازی آموخته های ذهنی) می شناسند. مشق قلمی در ادامه مشق نظری این ویژگی مهم را دارد که یادداری و ثبت آموخته هایی که از نظر مشق نظری حاصل آمده پایدار و ماندگار شود. از نظر زمانی اساتید معتقدند که باید ۶/۵ زمان تمرین صرف مشق نظری و ۶/۱ صرف مشق قلمی گردد. نکته مهم این است که نباید از دانش آموزان این انتظار را داشت که در طی چند جلسه و در حین مراحل اولیه تمرین تمام نقاط دشوار و مبهم و ظرایف و دقایق خط تحریری را آشکار کنند. بلکه باید به خاطر داشت فرایند یادگیری امری تدریجی است و نکته مهم تر آن که یادگیری خط تحریری به خودی خود و در گام نخست یک مهارت است که از آن به عنوان یک امر کسب کردنی یاد می کنیم و دو ستون اصلی آن مشق نظری و مشق قلمی است (اقتصاد، ۱۳۹۸).

درست نویسی و آرام نویسی

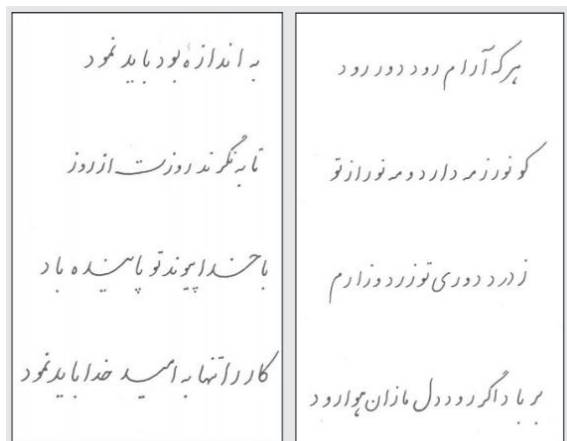
آموختن نکات زیر به دانش آموزان الزامی است:

- ۱- در حین تمرین همواره باید یک زاویه مستقیم بین سرمشق، صفحه مشق و چشمان دانش آموز برقرار باشد زیرا نگاه غیر مستقیم به سرمشق پیشرفت را کند می کند.
- ۲- درست نشستن و رعایت فاصله معمول چشم با صفحه کار که موجب تسلط و اشراف بر تمرینات می شود
- ۳- از فشار آوردن به خودکار، مداد و یا ابزار نوشتن باید پرهیز کرد
- ۴- هدایت دانش آموزان به آرام نویسی و تأنی در لحظات نگارش می تواند از شدت فشار بکاهد
- ۵- در هر جلسه یک یا دو حرف را باید موضوع آموزش قرار داد
- ۶- باید تلاش کرد هر سطر را نسبت به سطر قبلی بهتر نوشت
- ۷- تمرین در یادگیری خط مستلزم داشتن برنامه ای است که با تمرکز حواس باید به آن پرداخت (تیموری، ۱۳۹۱).

خط زمینه

در آغاز نوشتن حروف و مفردات نیازمند به کار گرفتن خط زمینه هستیم. خط زمینه، خطی است که حروف و کلمات بر اساس فرم و نوع آنها روی آن و یا در جایگاهی مشخص نسبت به آن قرار می گیرند. این خط نظام دار بودن حروف را در ذهن عملی می سازد تا بتوان آنها را نسبت به یک معیار فرضی مورد سنجش قرار داد (تیموری، ۱۳۹۱).

آموزش مفردات در خط نستعلیق تحریری

مهمترین بخش آموزش، وارد کردن تدریجی شکل و شمایل حروف و مفردات در ذهن دانش آموزان است. بدیهی است که این کار با ارائه یک حرف و یا چند حرف مشابه آغاز می شود اما مهم آن است که حرف و یا حروف مورد نظر در کنار ارائه یک سطر ساده و یا سرمشق هایی که از حروف مفرد و اتصالات محدود برخوردارند، آموزش داده شود. خوشی نویسی یا نگارشی کشیده در سطر ایجاد تعادل می کند. ایجاد کشیده به منظور استراحت چشم: آنچه که در یک سطر دیده می شود، حرکات افقی (حرکت قلم از راست به چپ یا بالعکس) و حرکات عمودی (حرکت قلم از بالا به پایین و یا بالعکس) و یا حرکات مورب قلم

است. این سه فرم حرکت در مجموع سطر را در نوعی ناهماهنگی از نظر ارتفاع قرار می دهد و در اصل حرکات چشم از بالا به پایین و یا از پایین به بالا نوعی خستگی را برای چشم فراهم می آورد (تیموری، ۱۳۹۱).

اختلال نارسا نویسی؛ علل، علائم، روشهای درمانی

خوشنویسی همچنان که از نامش بر می آید، هنر زیبانویسی است و زیبایی، ترجمان دیگری از تناسب و تعادل است. اما برای دستیابی به این زیبایی، چاره ای نیست جز آنکه مؤلفه های گوناگون خوشنویسی در کنار هم به درستی قرار گیرند و شروط مختلف آن رعایت شوند و درست و صحیح و به کمال باشند. فقدان هر یک از شروط خوشنویسی، منجر به بروز اختلالی در زیبانویسی می شود. در بیان علمی، به این اختلال، نارسا نویسی گفته می شود که متخصصان علوم تربیتی، آن را در عداد اختلالات یادگیری بر شمرده اند. چرا که مهارت نوشتن، یکی از مهم ترین ارکان یادگیری به شمار می رود. در زمینه نارسا نویسی هفت اختلال عمده مورد توجه است:

خرچنگ قورباغه نویسی، عدم یکنواختی حروف و کلمات، فشار بیش از حد بر کاغذ، در هم ریختگی سازمان فضایی نوشتار یا در هم فرو ریختن کلمات و سطور و فواصل نامتناسب آنها با یکدیگر، اصلاح کردن مداوم حروفی که قبلاً نوشته شده و تجاوز از مسیر حروف، کندی در نوشتن که شاید از تبعات فشار زیاد باشد، کوچک نویسی و نوشتار محو و مات، کج نویسی و نامرتب نویسی بیش از حد، فاصله گذاری بیش از اندازه بین کلمات (کریمی، ۱۳۸۷).

برای درمان یا بهبود این اختلال نیز کارشناسان امر اختلالات یادگیری، روشهایی را پیشنهاد داده اند که در اینجا به آنها اشاره مختصری می کنیم:

۱- دقت و تمرکز: متخصصان اختلالات یادگیری معتقدند بخش مهمی از بدخطی یا نارسا نویسی، متأثر از عدم دقت و تمرکز و توجه دانش آموز است؛ این بی دقتی موجب می شود تا دانش آموز هنگام نوشتن کلمات، نقطه ها را کم یا زیاد بگذارد، نوشتن سرکج را فراموش کند، دندانها را جا بیندازد یا بیش از تعداد درست بنویسد. بنابراین پرورش دقت و تمرکز بر روی متن در هنگام نوشتن، یکی از راه های غلبه بر بدخطی و به تبع آن بهبود اختلال یادگیری نارسا نویسی می باشد (تبریزی و همکاران، ۱۳۹۵).

۲- هماهنگی بین چشم و دست و ذهن: وقوف بر خط یا شناختن قواعد نوشتن خط نیز شرط مهم دیگری برای خوشنویسی است. نباید از دانش آموز انتظار داشت صرفاً از روی سرمشقی که روی تخته یا دفترچه نوشته می شود، نقاشی کند. دانش آموز و هنرجو باید از نحوه ترکیبات و اتصالات، آگاهی نظری نیز داشته باشد. میزان و طول کشیدن حرف را بداند، اولویت را در کشیدن حروف بشناسد و نهایتاً به هندسه درست و دقیقی از خط در ذهنش دست یابد. تنها با هماهنگی ذهن و چشم و دست است که خط زیبا به وجود می آید.

۳- تقویت عضلات ظریف دست و انگشتان و کنترل قلم: همانطور که مشاقی بدون آگاهی نظری سودی ندارد، آگاهی نظری هم بدون مشاقی کاری از پیش نمی برد. دانش آموز یا هنرجو برای آنکه بتواند خط زیبایی داشته باشد باید علاوه بر هماهنگی میان چشم و ذهن و دست، به تقویت عضلات ظریف انگشتان، تقویت مچ دست برای کنترل و مهار قلم و همچنین نحوه درست به دست گرفتن قلم آشنا باشد (امیرخانی و همکاران، ۱۳۹۵).

۴- عادت، تمرین و تکرار: در کنار همه شروط یاد شده، تمرین و تکرار، شرط اساسی در هر یادگیری و از جمله تعلیم خوشنویسی است. تنها با تکرار و تمرین و ممارست است که دانش آموز با فراز و فرود خط و حروف آشنا می شود و ریزه کاری های پنهان هندسه کلمات را می بیند و درک می کند. البته نباید این ممارست و تمرین را با مشق شب های بیش از توان کودک اشتباه گرفت.

همانطور که گفته شد، اگر دانش آموز با قواعد نظری نوشتن خط آشنا نباشد و مهم تر از همه، اشتیاق نوشتن در او بیدار و تحریک نشده باشد، ممارست زیاد، نه تنها موجب بهبود خط او نمی شود بلکه موجبات انزجار و خستگی او را نیز فراهم می کند و چه بسا خستگی از نوشتن، به همه سطوح علم آموزی کودک تعمیم یافته و او را از فضای درس و مدرسه و کتاب، منزجر نماید (هرگنهان و همکاران، ۱۳۹۵).

۵- نحوه نشستن و ابزار نوشتن یا ابزار کتابت: این گزینه مورد تاکید است. ۴ مولفه های قبلی، باید در خدمت مؤلفه پنجم، یعنی ابزار کتابت باشد. اگر چه کسی که خوشنویس متبحری باشد می تواند با کمترین امکانات، حتی با ناخن، نیز خوشنویسی کند اما این فقط موقعی اتفاق می افتد که فرد به تبحر نسبی در خوشنویسی دست یافته باشد. وگرنه بدون وجود ابزار و کتابت مناسب، دست یافتن به مهارت خوشنویسی تقریباً غیرممکن است. ابزار کتابت صرفاً شامل قلم و دوات و دفتر نمی شود. بلکه نوع نشستن هنگام نوشتن، فاصله چشم تا کاغذ، زاویه دید نسبت به کاغذ، میزان فشار دادن قلم روی کاغذ (تبریزی و همکاران، ۱۳۹۵) میزان مرکب برداری درست (در نوشتن با قلم نی و مرکب) و مواردی از این قبیل، در دستیابی به مهارت خوشنویسی مؤثر است (ابوحمز و همکاران، ۱۳۹۸).

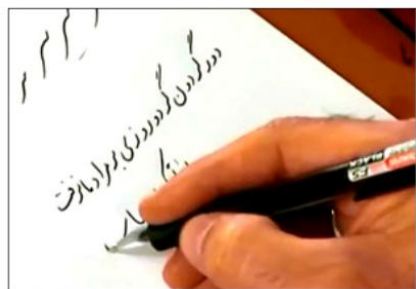
روشهای تعلیم خوشنویسی

تا اینجا به شروط پنجگانه برای دستیابی به مهارت خوشنویسی و رفع اختلال نارسانویسی اشاره شد. اکنون، به روش تعلیم خوشنویسی با مداد یا خودکار به دانش آموزان اشاره می شود.

۱- نقطه گذاری استاندارد: در خوشنویسی سنتی ایرانی، هندسه حروف و کلمات با استفاده از نظام نقطه گذاری استاندارد می شود و خوشنویس، با استفاده از نقطه گذاری بر اساس دانگ قلم، می تواند به هندسه ای استاندارد از اندازه حروف و کلمات برسد. به طور مثال برای نوشتن حرف «الف» در خط نستعلیق، خوشنویس باید به ارتفاع سه نقطه و به ضخامت یک سوم از همان قلمی که با آن کتابت می کند، حرف را بنویسد. به تصاویر زیر دقت کنید:

همانطور که در تصاویر بالا مشهود است، اندازه حروف و ترکیبات در کتابت با قلم نی و مرکب با استفاده از نقطه گذاری استانداردسازی شده و خوشنویس، به هندسه درست کلمات و حروف نزدیک می شود. اما در نوشتن با مداد یا خودکار، جز چشم خوشنویس، ابزار دیگری برای سنجش هندسه حروف وجود ندارد. چرا که مفهوم نقطه و نقطه گذاری در نوشتن با خودکار یا مداد، مفهومی مبهم است و بر اساس اندازه نقطه یک خودکار یا مداد نمی توان اندازه حروف را تنظیم کرد. به عبارت دیگر، در اغلب موارد، خوشنویسان ابتدا خطاطی با قلم نی و مرکب را یاد می گیرند و بعد از مهارت نسبی نظری و عملی بر اصول و قواعد خوشنویسی، آنگاه به کتابت تحریری رو می آورند. به تصویر زیر دقت کنید:

همانطور که در تصویر بالا دیده می شود، خوشنویس صرفاً با اتکا به مهارت چشم، به هندسه استاندارد حروف و کلمات دست می یابد. این مساله خصوصاً هنگامی دشوارتر می شود که معلم هنر در مدرسه، قصد تعلیم خوشنویسی به دانش آموزان را از

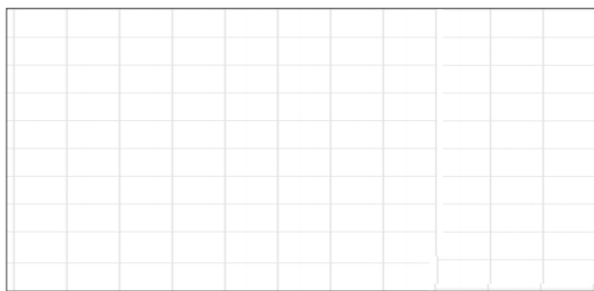
طریق خودکار یا مداد دارد که به این شیوه، خط تحریری نیز گفته می شود. دانش آموزان، خصوصاً در سنین پایین تر، به دلیل عدم آگاهی نظری از قواعد خط، غالباً از خط تحریری نامناسبی برخوردارند. معلم پایه ابتدایی وظیفه مهم تعلیم خوش خطی را نیز در کنار تعلیم سایر دروس به دانش آموزان دارد (ابوحمزه و همکاران، ۱۳۹۸).

۲- استفاده از روش پر رنگ کردن کلمات: در کتابهای ابتدایی غالباً برای تعلیم خط تحریری از روش «پررنگ کردن» استفاده می شود. به این معنا که در یک سطر، نوشته اصلی به صورت پررنگ چاپ می شود و سطور بعدی، به صورت کم رنگ چاپ می شود تا دانش آموز با پررنگ کردن آنها، تدریجاً خوش خط شود. این روش اگرچه تنها روش موجود در تعلیم خط به دانش آموزان است، اما خالی از اشکال نیست. چرا که دانش آموز در این روش فقط با حرکت دادن دست روی خطوط کم رنگ (بر فرض اینکه همین کار را هم انجام بدهد)، به مهارت نسبی کنترل قلم دست می یابد. در حالی که ۴ شرط دیگر خوشنویسی مغفول واقع می شود. به تصویر زیر دقت کنید (ابوحمزه و همکاران، ۱۳۹۸):

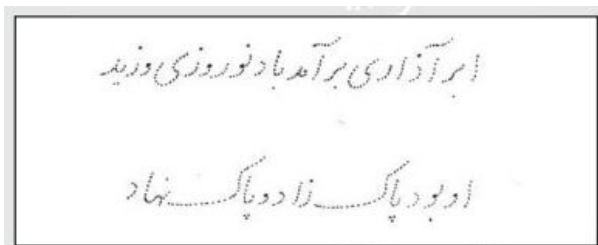
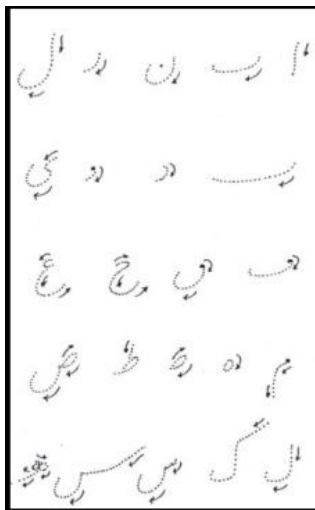
۳- روش استفاده از ترسیم جدول: با استفاده از تجربه نسبی که در خوشنویسی با قلم و مرکب وجود دارد، بعد از مشاهده محدودیت استفاده از قلم نی و مرکب در مدارس و همچنین ناکارآمدی روش پررنگ کردن خطوط، به این نتیجه می رسیم که با یک تغییر و نوآوری کوچک در روش تعلیم خط تحریری با استفاده از روش ترسیم جدول به جای روش پررنگ کردن می توان دانش آموزان را به سادگی به هندسه نسبتاً دقیقی از حروف و کلمات نزدیک کرد (ابوحمزه و همکاران، ۱۳۹۸). در این روش، به جای اینکه ذهن دانش آموز را با نظام نقطه گذاری در خوشنویسی با قلم و نی درگیر کنیم یا او را صرفاً مأمور پررنگ کردن خطوط کم رنگ کنیم، پس زمینه صفحه خوشنویسی را با استفاده از جدول و یا دفترهای خط کشی شده (شطرنجی)، به خانه های هم اندازه تقسیم می کنیم. هر خانه از این صفحه به منزله یک نقطه محسوب می شود. اندازه هر خانه می تواند بزرگ، کوچک یا متوسط و به هر اندازه دلخواه باشد. اما نکته مهم این است که دانش آموز متوجه باشد که بر حسب تناسب اندازه خانه های جدول باید اندازه حروف را تنظیم کند. به عنوان مثال به دو اندازه متفاوت جدول های زیر توجه کنید (ابوحمزه و همکاران، ۱۳۹۸):

روشن است که اندازه حروف در هر یک از جداول باید متناسب با اندازه خانه های جدول باشد. در این روش دانش آموز، علاوه بر آگاهی نظری از هندسه حروف و اتصالات و کلمات، مهارت کنترل قلم را نیز به دست می آورد. معلم همچنین با استفاده از روش های گوناگون تشویقی، انگیزه خوش خط شدن را در وجود دانش آموز تحریک می کند و رفته رفته می توان امیدوار بود که در پایان سال، به پیشرفت نسبی دانش آموزان منجر شود (ابوحمز و همکاران، ۱۳۹۸).

۴- تکمیل کردن نقطه چینهای حروف و کلمات: برای دانش آموز مبتدی روش مطلوب این است که حروف و کلمات را در قالب خط تحریر به صورت نقطه چین اجرا کنیم و از او بخواهیم که نقطه ها را به هم ارتباط دهد. ارتباط دادن نقطه ها در حروف کمک شایانی به یادگیری مسیر آنها می کند و آمادگی دست و ذهن را برای یادگیری کلمات پرحروف افزایش می دهد. این شیوه به صورت تجربی نتایج خوبی را به ارمغان آورده است اما باید توجه داشت که به عنوان نقطه آغازی است تا در نهایت الگوبرداری به شکل مستقیم از روی خط انجام شود. در استفاده از این روش و سایر روش ها معلم باید جهت آغاز و نقطه پایان مدادگذاری یا هر وسیله دیگر را به دانش آموز یادآوری کند (تیموری، ۱۳۹۱).

به عنوان نمونه در نگارش حرف الف (-) یا حرف ب (-) و یا سایر حروف و مفردات، به طور معمول دانش آموزان نزدیک ترین راه و یا به عبارتی راحت ترین راه را برمی گزینند که این امر باید در نظر تیزبین معلم تبدیل به آموزشی صحیح جهت حرکت در حروف به آنها گردد (تیموری، ۱۳۹۱).

۵- کپی کردن از الگوهای مناسب: این شیوه رایجترین روشی است که به طور مستقیم در آموزش خط تحریری به کار گرفته می شود. کپی کردن برای دانش آموزانی که خط را برای خود بسیار دیرپاب و مشکل تصور می کنند، فوق العاده کارساز و مفید است. منظور از کپی برداری انطباق قلم گذاری دانش آموز با الگوی اصلی است که این امر حرکت مشابه را در مسیر حروف و کلمات به دنبال خواهد داشت. در عین حال ضرورت دارد دانش آموز در مرحله بعد از کپی برداری با نگاه کردن و سرمشق و بدون کپی برداری توانایی خود را مورد آزمون قرار دهد. در بعضی از کلاسها معلمان با در اختیار قرار دادن «کاغذهای پوستی» از دانش آموزان می خواهند که از روی سرمشقه های خط تحریری کپی برداری کنند و سپس در آخرین مرحله خود نیز از روی

سرمشق بنویسند. مطالعه نشان داده است که دانش آموزانی که از طریق کپی کردن آموزش خط می بینند، بعد از ۵ هفته نتایج بهتری نسبت به دانش آموزانی که از طریق تقلید خط می آموزند ارائه می دهند (تیموری، ۱۳۹۱).

کپی کردن معمولا به دو روش انجام می شود یا به طور مستقیم با قراردادن کاغذ بر روی سرمشق آن را تکرار می کنیم و یا سرمشقی را که به صورت کمرنگ چاپ شده اند، دوباره می نویسیم. در هر حال دارای نتیجه مشترک است و هدف عمده آن، عادت کردن حرکت دست دانش آموزان به جهت حرکت حروف در خط نستعلیق تحریری است (تیموری، ۱۳۹۱).

۶- درست کردن کلیشه و شابلون حروف: بسیاری از معلمان هنر در کلاسهای خود استفاده شایانی از این روش در آموزش مفردات کرده اند. در آوردن حروف بر تلق یا مقوا، می تواند در آموزش مفردات به کار گرفته شود. بعضی از معلمان پرحوصله با همکاری دانش آموزان خود یا ابزار ساده تخته سه لایه و اره مویی حروف را بریده و در کلاس نمایش داده اند. همچنین حروف را به وسیله سیمهای نازک می توان طراحی کرد و از طریق درشت نمایی، آنها را بهتر شناخت. خاصیت کلیشه های حروف این است که دانش آموزان به راحتی می توانند آنها را به کار بگیرند. به عنوان مثال، دانش آموزان بعد از این که حرف موردنظر را بر روی کاغذ پیاده کردند، شروع به سایه زدن و یا پر کردن آن می کنند که این امر شکل و هیئت کلی حرف را در ذهن آنها تثبیت می سازد؛ همچنین می توان با استفاده از قیچی های بی خطر دانش آموزان را به بریدن حروف و استفاده از آنها ترغیب کرد. انطباق کلیشه های نسبتا مشابه مانند دایره های معکوس و دایره های حقیقی و یا حروف مشابه تخت می تواند نکات مشترک و متفاوت به سری را در آنها به بهترین شیوه ممکن نمایان سازد؛ به طوری که این اشتراکات و افتراقات زمینه های لازم برای دست یافتن به فهمی از «روح خط» را فراهم آورد (تیموری، ۱۳۹۱).

۷- تقلید کردن: این روش عینی ترین و مستقیم ترین شیوه برای یادگیری خط است. چنانچه دانش آموز با طی مراحل قبلی یعنی تکمیل نقطه چین، کپی کردن و کلیشه سازی از حروف با آنها آشنا شده باشد و براساس مشق نظری به یادسپاری لازم از الگوی خط تحریری را به کار گرفته باشد، با تقلید مستقیم می تواند به نمونه سازی سرمشق بپردازد. در واقع این روش ساده ترین روش یادگیری است (تیموری، ۱۳۹۱).

فواید خوشنویسی

فایده اول خوشنویسی: که روحی و درونی است، رویت خط زیبا موجب بهجت روحی و حظ معنوی می شود و البته بهره معنوی خوشنویس مضاعف و مبتدا است و آثار و برکاتی بر این ابتهاج مترتب است که سرآمد آنها معرفت به ساحت حضرت باری است که او پدید آورنده اصل و نهایت زیبایی است.

فایده دوم خط زیبا: در تاثیر گذاری بر مخاطب است بخصوص در نامه نگاریها و مکاتبات با اولیاء امور و بزرگان قوم که قطعا نامه های خوش خط و زیبا مقبولتر و موثرتر است و مقصود را روشن می کند و در اجابت درخواست ها موثرتر خواهد بود. شاید این کلمه پیامبر (ص) اشاره به همین موضوع داشته باشد که (خط زیبا به روشن شدن حق می افزاید).

فایده سوم خوش خطی: اقتصادی است زیرا خط خوش باب رزق است برای طالبان کسب و معیشت که در فرصتهای پیش آمده و موقعیت های مرتبط شغلی می تواند یکی از کلیدهای فتح و گشایش در این باب باشد. حضرت علی (ع) در این باره خوش خطی و خط زیبا را از کلیدهای روزی معرفی می کند.

فایده چهارم: در حیطه علم و فرهنگ و شریعت است با این بیان که خط خوش همچون نگهبانی امین بر نوشته ها و مکتوبات است و این هنر خوشنویسی است که کلام آسمانی و علوم بشری را صیانت کرده است و میراث گرانبهائی دین و فرهنگ و علم را ماندگار و جاوید نموده است.

فایده پنجم خط زیبا: در منزلت و کمال انسانی است، زیرا خط خوش بر منزلت و کرامت خوشنویس و جایگاه و منزلت او در اجتماع می افزاید و مقام او را ارتقاء داده و موجب عظمت و بزرگی او می شود (اقدامی، ۱۳۹۲).

نتیجه گیری

یادگیری خط نستعلیق تحریری و کوشش در بلابردن کیفیت این خط در بین معلمان و دانش آموزان یکی از هدف های رفتاری مهم در عرصه تعلیم و تربیت است. درگیر شدن، تجربه کردن و دست به قلم بردن دانش آموزان براساس روش و الگوی صحیح، می تواند در کیفیت خط و نگرشی آنها نسبت به نوشتن تغییر حاصل کند. به همین سان آموزگاران نیز می توانند به راحتی شرایط این تغییر را فراهم ساخته و با همکاری اولیا پایه گذار خطی خوش برای دانش آموزان باشند. یکی از نیازهای اساسی دانش آموزان دوره ابتدایی، زمینه سازی برای شکل گیری یک نظام نوی مطلوبی که در تعبیر رایج از آن به عنوان «خط دانش آموز» یاد می کنیم واجد خصوصیات شامل: رسا بودن؛ خوانا بودن؛ زیبا بودن و درست بودن شکل حروف و کلمات است. تحقق خط خوش برای دانش آموزان ابتدایی که می تواند در حیات فرهنگی آنها امتداد یابد به چند عامل مهم بستگی دارد: ۱. داشتن الگویی مناسب برای خط یا نظام نوشتاری؛ ۲. داشتن مربی آشنا با اصول و موازین خط؛ ۳. داشتن روش مطلوب برای انتقال عناصر بصری این نظام نوشتاری.

خط یکی از مهم ترین دستاوردهای تمدنی بشر در سیر تکامل و تحول خود در بستر تاریخ است. اگرچه کارکرد خط و نوشتن در ابتدا صرفاً معطوف به ثبت و ضبط تجارب و علوم و محاسبات بود اما تدریجاً به جنبه های هنری و آفرینندگی آن نیز توجه شد و خوش نوشتن خط، به شکل گیری هنری مستقل به نام خوشنویسی انجامید. دست خط خوب یا خوش نوشتن حروف و کلمات، اثرات مثبتی بر بهبود روابط اجتماعی و پیشگیری از اضطراب افراد دارد. برخی روانشناسان معتقدند حتی در دست خط افراد می توان رگه هایی از شخصیت آنها را نیز جستجو نمود. بنابراین دست خط خوب و درست نوشتن حروف و کلمات، از ابعاد مختلفی حائز اهمیت است. در مدارس ما اگر چه قبلاً اهتمام ویژه ای به تعلیم خط و خوشنویسی وجود داشت اما تدریجاً این امر به فراموشی سپرده شد و تعلیم هنر و خصوصاً خوشنویسی به عنوان یک زنگ فرمالیته در مدارس مورد کمترین توجه اولیای مدارس است.

در پژوهش حاضر، روشهایی نظیر نقطه گذاری استاندارد، استفاده از روش پر رنگ کردن کلمات، روش استفاده از ترسیم جدول، تکمیل کردن نقطه چینهای حروف و کلمات، کپی کردن از الگوهای مناسب، درست کردن کلیشه و شابلون حروف و تقلید کردن بصورت آموزشی به رشته تحریر در آمد. نکته قابل توجه درباره روش کپی کردن این است که دانش آموزانی که از طریق کپی کردن آموزش خط می بینند، بعد از ۵ هفته نتایج بهتری نسبت به دانش آموزانی که از طریق تقلید خط می آموزند ارائه می دهند. همچنین از بین روشهای موجود، روشی دیگر نیز مطرح شد که مهمترین روش می باشد. این روش، همان روش استفاده از ترسیم جدول است. در اینجا، دانش آموز بجای نوشتن در کاغذ سفید، در کاغذی دارای جدول خط تحریری حروف را می نویسد. بنا به توضیحات، هر خانه جدول، معرف یک نقطه بود و به این ترتیب، دانش آموز هم با هندسه درست حروف و کلمات آشنا می شد و از تکرار و تمرین بدون آگاهی نظری جلوگیری می شد و هم تدریجاً مهارت کنترل قلم و تقویت انگشتان و ... حاصل می شد. بصورت کلی روشهای ذکر شده، مناسب ترین و موثرترین روشهای آموزش خوشنویسی به دانش آموزان مقطع ابتدایی می باشد.

پیشنهادهات

- ۱- ارائه برنامه درسی هفتگی درباره خوشنویسی و نظارت بیشتر بر آن
- ۲- تهیه بروشور و توزیع آن در بین دانش آموزان و والدین آنها برای کسب اطلاعات بیشتر
- ۳- تشکیل کارگروه خوشنویسی و پشتیبان اجرایی آنها توسط معلمان
- ۴- برگزاری دوره های ضمن خدمت برای آموزش خوشنویسی به معلمان
- ۵- نظارت و راهنمایی های آموزش خوشنویسی
- ۶- طراحی نقشه کاربردی برنامه درسی خوشنویسی در قالب هنر
- ۷- احیای فضاهای غیر قابل استفاده در مدرسه برای به نمایش گذاشتن آثار خوش نویسی دانش آموزان
- ۸- تهیه آلبوم های برترین خوشنویسی های دانش آموزان

- ۹- ارزشیابی اصولی از فعالیتهای خوشنویسی دانش آموزان
۱۰- تهیه فیلم های آموزش خوشنویسی و نشان دادن آن به دانش آموزان
۱۱- استفاده از معلم دارای تجربه و رشته درسی هنر

محدودیت های تحقیق

یکی از مهمترین محدودیت های تحقیق، کمبود اطلاعات در زمینه آموزش خوشنویسی به دانش آموزان مقطع ابتدایی است.

منابع و مآخذ

کتاب

- تبریزی، مصطفی و تبریزی، نرگس و تبریزی، علیرضا، ۱۳۹۵، اختلالات دیگته نویسی، انتشارات فراوان، چاپ ۳۶.
حاجی آقاجانی، هادی، ۱۳۷۴، خوشنویسی، تهران، شرکت نشر و چاپ ایران.
حاجی آقاجانی، هادی، ۱۳۷۸، آموزش خوشنویسی برای معلم، تهران، شرکت نشر و چاپ ایران.
رشوند، اسماعیل، ۱۳۹۲، خوشنویسی، تهران، شرکت چاپ و نشر کتابهای درسی ایران، چاپ سیزدهم.
کریمی، یوسف، ۱۳۸۷، اختلالات یادگیری، انتشارات ساوالان، چاپ ششم.
هرگنهان والسون، ۱۳۹۵، مقدمه ای بر نظریه های یادگیری، ترجمه علی اکبر سیف، ویراست هشتم، نشر دوران.

مقالات

- ابوحوزه، احمد و احمدی خاوه، احسان، ۱۳۹۸، بررسی اثرگذاری شیوه ترسیم جدول در بهبود خط تحریری دانش آموزان کلاس پنجم، پایگاه مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی، سال چهارم، شماره ۱۵، تابستان ۱۳۹۸.
امیرخانی، مرضیه و موحدی، احمدرضا، ۱۳۹۵، تاثیر تمرینات حسی حرکتی دلاکاتو بر بهبود نارسانویسی دختران ۹-۱۱ سال، مجله رفتار حرکتی، شماره ۲۶، علمی- پژوهشی ISC، صص ۱۰۴-۸۹.
تیموری، کاوه، ۱۳۹۱، آموزش خط تحریری در دبستان، رشد آموزش، هنر ۳۰، دوره نهم، شماره ۴، تابستان ۱۳۹۱.
رضایی، اکبر و سیف نراقی، مریم، ۱۳۸۵، مقایسه ویژگی های روان شناختی دانش آموزان نارسانویس عادی پایه سوم ابتدایی، کودکان استثنایی، سال ششم، شماره ۱ علمی - پژوهشی ISC، صص ۵۱۴-۴۹۷.
روشی، موسی، ۱۳۹۷، بررسی خوش خطی و بدخطی بر فرایند یاددهی- یادگیری دانش آموزان ابتدایی، پنجمین همایش علمی پژوهشی «از نگاه معلم»، میناب.
علیپور، احمد و مهدوی نجم آبادی، زهرا، ۱۳۹۳، مقایسه انسجام مرکزی در کودکان با نارساخوانی، نارسانویسی، نارسایی در حساب و کودکان عادی، مجله ناتوانی های یادگیری، دوره ۳، شماره ۴ علمی - پژوهشی ISC، صص ۹۸-۸۰.
ناصری، فاطمه، ۱۴۰۰، تاثیر خوشنویسی بر پیشرفت تحصیلی و مهارت اجتماعی دانش آموزان دختر دوره دوم ابتدایی شهر تهران، اولین کنفرانس بین المللی علوم تربیتی، روانشناسی و علوم انسانی.
نوره درویشعلی، آرام و احدی، بتول و ابوالقاسمی، عباس و باقریان سرارودی، رضا، ۱۳۹۲، مقایسه انواع خطاهای ادراکی در کودکان با و بدون ناتوانی یادگیری، مجله ناتوانی های یادگیری، دوره سوم، شماره ۲ علمی - پژوهشی ISC، صص ۱۲۴-۱۰۹.

سایتها

- http://eslahehonor.blogfa.com/post/216، علی رضا اقتصاد، بسیج و نقش هنر پیرو اصلاح الگوی مصرف، ۱۳۹۸.
https://khatoghalam.com/blog، کار گروه خط و قلم، نقش معلمان در خوش خطی دانش آموزان، ۱۴۰۱.
http://art-media.blogfa.com/post/20، منیر السادات اقدامی، هنر و رسانه (تحت نظر استاد توکل)، ۱۳۹۲.